

קרח ובניו

בפרשתנו קוראים אנו על מחלוקת קרח ועדתו. בקריאה ראשונה נוצר הרושם שלפנינו מרד פוליטי. משה עצמו מתגונן בפני מה שנתפס כהתקפה אישית על הנהגתו: "לא חָמֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַתִּי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם". גם דמויותיהם של דתן ואבירם, שותפי קרח במרד, מצוירות במדרשים כבעלי עבר מפוקפק, כשקופת שרצים מאחוריהם. האידיאולוגיה של המרד אינה לפי זה אלא דמגוגיה המסתירה את שאיפתו של קרח להשגת עוצמה פוליטית, עברו ועבור בעלי בריתו.

עד כאן פרשנות אחת, המבטאת מה שארשה לעצמי לכנות "אופטיקה" של חשדנות. אלא שבמקורותינו מצויה אופטיקה אחרת בלתי צפויה, ההופכת את קרח לגיבור שיש בו הרבה מן חיוב. כיוון זה מגיע לשיאו בדברי אחד מענקי הקבלה, האר"י – ר' יצחק לוריא אשכנזי. האר"י מפנה אותנו אל דברי הפסוק "צִדִּיק כְּתֵמָר יִפְרָח" (תהילים צב, יג) ומצביע על האותיות האחרונות של שלוש מילים היוצרות את השם 'קרח'. קרח נענש, האדמה בלעה אותו, ואף על פי כן... קרח הלוי יהיה כהן גדול לעתיד לבוא.

יש בדברי האר"י אינטואיציה נפלאה. דבריו של קרח היו אציליים. הוא פונה אל משה ואהרון ודורש: "רַב לָכֶם! כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים וּבְתוֹכָם ה', וּמִדּוּעַ תִּתְּנֶנֶּשְׂאוּ עַל קְהֵל ה'". בדברים אלה הוכרז אידיאל, אולי האידיאל העליון שבעליונים, שוויון בקדושה. האם היא אפשרית? מתוך כך, מקבלת הפרשה משמעות חדשה. לפנינו עימות בין איש האוטופיה לבין משה הריאליסט היודע שאם האוטופיה תתממש, אזי המצב עלולה המציאות להיות גרועה יותר ואף קטסטרופאלית. משימת משה קשה מנשוא. בנוהג שבעולם, אנו חייבים להילחם נגד כוחות הרשע המאיימים על האיים בהם עדיין שרד שארית הפליטה של הטוב, והנה מופיעים הטוב-מאוד, המעולה, האידיאלי, שמתוך בוז לטוב המסכן שברשותנו, מנסים לפתות אותנו להחליפו בדגם חדש ואוטופי.

המחלוקת הזאת נמצאת בחזית המאבק בין רדיקלים לשמרנים, גישות אותן נוכל למצוא בגוונים רבים ותחת שמות שונים. בחזונו האופטימי מאמינים הרדיקלים שהשינוי והקדמה ייטיבו עם העולם ויגשימו את חלום הגאולה מהרוע והסבל. השמרנים מסתכלים עליהם בחשד ובפסימיות, לקחי הטראומות ההיסטוריות הרבות שבעבר, ודורשים זהירות רבה, שאינה סגולתם של הרדיקלים. המונח 'שמרנים' אינו מבטא יפה גישה זאת, אך הוא אינו משמעותי. אני מאמין שכשם שיש הורמונים שונים בגוף, כך יש הורמונים "רוחניים", פילוסופיים ופוליטיים. אף בין השותפים בניסיון לשנות את העולם פרצו מחלוקות בגין הורמונים אלה. כך התפלג הסוציאליזם בין אלה שדגלו ב'רבולוציה' – מהפכה, לבין אלה שהאמינו ב'אבולוציה', התפתחות. ההבדל בין ההורמונים התבטא פעמים רבות, גם בביקוש היתר ולגיטימציה לאלימות, כמובן אלימות הבאה למגר כל אלימות.

על כל פנים, בעייתה היסודית של האוטופיה נעוצה לאו דווקא בדרך אל החלום, אלא בחלום עצמו. מעתה משלימות שתי ה"אופטיקות" שבפרשנות קרח זו את זו. שתי סכנות עומדות בפני האוטופיה. מצד אחד, האידיאלים יכולים להתגלגל ולהפוך צביעות, והחופש האנרכיסטי – רודנות מפלצתית. אך מהצד השני, החלום יכול להיהפך לחלום בלהות, בעצם התממשותו, וזאת בגלל שבני האדם לא מוכנים אליו. התורה עצמה מעידה על כך ובעצם עונה לקרח: **כָּל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים**, נכון! אך בהר סיני פנה בצדק העם אל משה (דברים ה, כד): **"קָרַב אֶתָּה וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֶל-לִהְיוֹנוּ וְאַתָּה תִּדְבָּר אֵלֵינוּ"**. ההתגלות היא טראומטית ודורשת וויתורים וקרבתות, ולא כל העם יכול לעמוד בכך. ובאוטופיות החברתיות הוא יכול לעמוד? ובאוטופיות שכבר התגשמו? הלא לא תתכן דמוקרטיה ללא חינוך אוניברסאלי וללא פיתוח חוש הביקורת והאוטונומיה אצל כל יחיד. ללא זאת, הדמוקרטיה תיכנע לכל דמגוג ופופוליסט, פשיסט או פונדמנטליסט. מכאן פרדוכס נורא המתגלה לעינינו. לפעמים טוב לו לעולם שבמדינות מסוימות תשלוט דיקטטורה צבאית, מאשר דמוקרטיה שנפלה בידי הפונדמנטליזם הדתי. ובמילים פשטניות יותר, אוי לו לעולם אם האוטופיה של הקדמה המדעית תתגשם במדינות פרימיטיביות במוסריותם, והן תשגנה את סודות הידע המדעי המתקדם והמחריב. על פרדוכסים אלו אמרו חכמי הקבלה והחסידות "אכלה פגה", האוטופיה הגיע מוקדם מדי. האידיאלים הם נפלאים, אך האידיאליסטים טעו בהבנת סכנות המציאות שלפניו.

בימים ההם **"אֲשַׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנִיכֶם וּבְנִתֵיכֶם (יואל ג, א) ואף בני קרח לא מתו, והשאירו לנו קובץ שירה דתית מופלאה (תהלים מב-מט), הפותחת בשורה שהיא כולה קודש: "כָּאֵיל תִּעָרַג עַל אֶפְיָקִי מִים - - בֶּן נִפְשֵׁי תִעָרַג אֶלְיָךְ אֶל-לֵהִים"**.